

ÂŞIK EDEBİYATININ KAYNAĞI OLARAK DİVANLAR

Doç. Dr. Mustafa İSEN

Yazının başlığı ilk bakışta okuyucuya şaşırtıcı gelebilir. Çünkü biz bugüne kadar bu iki farklı alanı, yani Halk ve Divan edebiyatını hep birbirine rakib ve hep birbirinin karşıtı ekoller gibi gördük. Birini milli ruh ve milli zevkin temsilcisi, diğerini ise «Acem taklidi» örnekler olarak tanımladık. Dahası bu ayırımı son yıllara kadar herhangi bir eleştiriye tabi tutmak gereğini de hissetmedik. Edebi olmaktan çok, siyasi bir yaklaşımın ürünü olan bu tasnifin doğru olmadığını konunun sadece bir yönünü, aruz ve hece meselesine kültür tarihimizde nasıl bakıldığını, özellikle divan şairlerince nasıl bakıldığını göstererek izah etmek istiyorum.

Din birliği üzerine kurulan büyük medeniyetler, zamanla içine aldıkları çeşitli milletlerin kültürlerini az çok ortak bir karaktere büründürürler. Bu, müslüman olan Türk milleti için de böyle olmuştur. Milletimiz müslüman olduktan sonra sanat gelenekleri de büyük ölçüde yeniden biçimlenmiştir. Bununla birlikte müslüman olmadan önce geliştirilen kültürel birikim de saf dışı edilmemiş, örneğin, aruz, özellikle klasik edebiyatta hakim vezin olmakla birlikte, şairlerimiz heceyi de kullanmaya devam etmişlerdir. Özellikle şehir kültürüne dayalı Aşık edebiyatı Halk edebiyatı ile klasik edebiyat arasında adeta köprü rolünü üstlenmiş ve her iki geleneğe has şekil ve muhteva unsurlarını kullanarak aradaki açının hep dar kalmasını sağlamıştır. Bazı araştırmacıların, özel-

likle XVIII. ve XIX. yüzyıl aşık edebiyatı mensuplarının klasik edebiyata daha fazla meyletmesini geleneğe ihanet olarak yorumlanmasını anlamakta güçlük çekiyorum. Bence bu işlem açının iyice daralması anlamında sevindirici bir gelişmedir. Çünkü aynı dönemlerde klasik edebiyat mensuplarında da benzer bir eğilim başta Nedim (1730) olmak üzere açık seçik görülmektedir. Ama hemen belirtelim ki, klasik edebiyat mensupları arasında heceyle şiir yazma, zannedildiği gibi Nedim'le başlamış değildir. Aruz ve hece birlikteliği Anadolu'da Türk edebiyatının kuruluşundan itibaren hep var olagelmıştır. Başlangıçta, mesela Yunus Divanı'nda karşımıza çıkan bu beraberlik sonraki yıllarda azalmış olmakla birlikte hiçbir zaman ortadan kalkmamış ve pek çok klasik şiir mensubu heceyle yazdığı şiirleri de divana rahatça yerleştirmiş, bunu yaparken de hiç bir komplekse kapılmamıştır. Ashında tezkirecilerin ve divan şairlerinin küçümsedikleri halk şiiri örnekleri şiir olarak değersiz olduklarından önemsenmemiştir, heceyle yazdıkları için değil. Bu konuda hep tezkireciler ve divan şairlerinin aleyhine kullanılan anekdotu ve örnek şiiri zikrederek takdiri sizlere bırakıyorum; Rivayete göre Germiyan Beyi Şeyhi'nin kendisin öven şiirlerini anlamakta, bunların övgü mü, yergi mi olduğunu fark edememektedir. Derken bir gün Bey'in huzuruna elinde çöğürü ile bir ozan gelir ve şu dörtlüğü okur :

Benim devletli sultanım
Akibâtm hayir olsun
Yediğin bal ile kaymak
Yürüdüğün Çayır olsun

Bey, bundan çok hoşlanır ve ozanı ih-
sanlara boğaz.

Germiyan beyinin cahilliğini anla-
tan bu anekdotu, halk şiirinin aleyhi-
ne bir kanıt olarak kullanmak ne ka-
dar yerindedir? Bunu okuyucunun in-
safına bırakıyorum. Eğer halk şiiriyle
bu seviyede örnekler kastediliyorsa bu
seviyesizliğe pirimdir ve hangi çağda
yazılmış olursa olsun edebî bir değer-
lendirmede dikkate alınması mümkün
değildir.

Yukarıda belirtildiği gibi heceyle
şiir yazma, klasik edebiyatımızın geli-
şimi içinde süreklilik arz eden bir du-
rumdur. XVI. yüzyılda Meâli (ö. 1535),
Usûli (ö. 1538) ve Karatovalı Zaifi
(ö. 1555) divanlarında heceyle yazılmış
şiiirlere yer veren şairlerdir. Meâli Di-
vanı'nda Şahkulu isyanını anlatan bir
destana yer verir. Usûli Divanında
ise bu şiirlerin sayısı ona ulaşmakta-
dır. Zaifi'de ise heceyle yazılmış şiirler
ayrı bir başlık altında sekiz adettir.
Aynı yüzyılda yaşamış olan Murâdi
mahlaslı III. Murad'ın (ö. 1595) da he-
ceyle yazılmış şiirleri vardır.

XVII. yüzyılda bu örnekler azalmış
olmakla birlikte yine de divanlarda bu
tarz şiirler görülür. Bolulu Himmet
(ö. 1684) bunun örneklerinden biridir.

XVIII. yüzyılda ise klasik edebiya-
tın en büyük iki adı Nedim ve Şeyh
Gâlib heceyle yazılmış birer türkû ka-
leme alarak, tarzı devam ettirdikleri
gibi, harekete ivme kazandırmışlar
ve heceyle yazılmış örneklerin artması-
na sebep olmuşlardır. Yine bu yüzyılda

Vahid Mahtûmi (ö. 1732), klasik şiir
örneklerinde Vahid, aşık tarzı örnekle-
lerde ise Mahtûmi mahlasını kullanan,
ilginç bir isimdir.

XIX. yüzyılda heceyle şiir yazan
divan şairlerinin sayısı iyice artmış ve
pek çok divanda bu tarz örneklere rast-
lanır olmuştur. İzzet Molla Akif Pa-
şa, Ethem Pertev Paşa, Münif Paşa, Hi-
zırağazâde Said ve Adile Sultan bu
isimler arasındadır.

Aynı durumun Anadolu dışında
meydana gelmiş olan Türk edebiyatla-
rında da görürüz. Nitekim Çağatay
edebiyatının büyük şairlerinden Şeybâ-
ni Han (1451-1510) Divanında aruz-
la yazdığı şiirler yanında heceyle yazıl-
mış dörtlülüklerle de yer vermiştir. Aynı
şekilde Azeri edebiyatının en önemli
temsilcilerinden sayılan Hatâyî mahlas-
lı Şah İsmail de aruz ve heceyi müşte-
reken kullanmış bir şairdir.

Bir örnek olmak üzere buraya,
Usûlî'nin heceyle yazılmış bir şiirini
alıyorum.

Yeniceden esen seher yelleri
Bana Sultan Mustafadan haber ver
Unutdu mu gurbetteki kulları
Bana Sultan Mustafadan haber ver

Tiz ol yürüdüğün râhi seversen
Meded eyle gel Allahı seversen
Bir Alilik eyle şâhi seversen
Bana Sultan Mustafadan haber ver

Aşkına aşk doluları içilsin
Mest olup cân ile serden geçilsin
Gâyet hussadayın gönlüm açilsin
Bana Sultan Mustafadan haber ver

Yaralı cânâ merhen urulur mu
Usûlinin hâlinde sorulur mu
Karşısında divanlar kurulur mu
Bana Sultan Mustafadan haber ver